

ÇEVRE VE MEKAN GRAFİĞİ EĞİTİMİ İÇİN SEÇMELİ DERS UYGULAMASI¹

Dr. Elif ATAMAZ²

ÖZET

Çevre ve mekan grafiği (environmental graphic design), mimarlık ile grafik tasarımın ortak zeminde bulunduğu, kullanıcıları ile iletişim kuran mekanların tasarlandığı yeni bir tasarım alanıdır. Son yarım yüzyıldır profesyonel ortamda aktif olmasına ve büyük mimari projelerde yer almasına karşın üniversitelerin eğitim programlarına henüz dahil edilmemiştir. Bu nedenle öğrenciler, öğrenimleri süresince bilgi edinmemekte, ancak mezun olduktan sonra iş hayatında bu alanda bir projeler ile karşılaşırlarsa deneyim kazanabilmektedirler.

Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü; aynı üniversitenin Mimarlık Fakültesinden gelen seçmeli ders talebi üzerine “Çevre ve Mekan Grafiği” dersini açmıştır. Dersin amacı; mekan yüzeylerinde yönlendirme, bilgilendirme ve kimliklendirme amaçlı grafik tasarım uygulamalarının mimari projelerdeki önemini anlatmaktır. Bu zamana kadar; 8 dönem boyunca ders açılmış ve toplamda, mimarlık ve iç-mimarlık bölümü karışık, yaklaşık 200 öğrenci ile çalışılmıştır. Her dönemde öğrencilerden kendi fakülte binalarındaki dolaşım ve bilgilendirme sorunlarını gözlemlenmeleri istenmiştir. Dersin sonunda kendi geliştirdikleri grafik tasarım çözümlenmeleri, mimarlık fakültesinin çeşitli açılardan çekilmiş fotoğrafları üzerine, Adobe Photoshop programı kullanılarak yerleştirilmiş ve bu şekilde yeni mekanlar elde edilmiştir. Tasarlanmış yeni mekanlar eski halleri ile karşılaştırıldığında; grafik unsurların, dolaşımı kolaylaştırarak ve yepyeni kimlikler kazandırarak, mekanların atmosferini nasıl değiştirdiği anlaşılmıştır.

Bu makalenin amacı; “çevre ve mekan grafiğinin”, yukarıda verilen dersdeki kazanımlar ölçüt alınarak, tasarım eğitimi veren üniversitelerin eğitim programlarına dahil edilebileceğini, hatta ileride yeni bir disiplin olarak kabul edilebileceğini tartışmaya sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mekan Grafiği, Grafik Tasarım, Mimari Tasarım, Tasarım Eğitimi, Çevresel Grafik

¹ Bu Makale 5-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen ASEAD 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü. elif.atamaz@neu.edu.tr

ELECTIVE COURSE PRACTICE FOR ENVIRONMENTAL GRAPHIC DESIGN EDUCATION

ABSTRACT

Environmental graphic design is a new design area where architecture and graphic design meet on the common ground by designing the communicating places with its users. Although it has been active in the professional environment for the past half-century and has been involved in major architectural projects, it has not yet been included in the educational programs of universities. For this reason, students cannot obtain information during their education, but after they graduate they can gain experience if they encounter projects in this field in business life.

Near East University, Faculty of Fine Arts, Graphic Department opened elective course “Environment Graphic Design” course for the request of Faculty of Architecture in the same university. The aim of the course is to explain the importance of graphic design applications for orientation, informing and identification on architectural projects. Until this time; Lessons were held during the 8 semesters and total of about 200 students mixed of architecture and interior architecture departments have studied. Every semester; students were asked to observe the circulation and information problems in their faculty buildings. At the end of the course, their own graphic design solutions were realized on the photographs of the faculty taken from various views by using Adobe Photoshop on computer and thus new places have been obtained. When we compared the new designed places with the old ones, we understand that how the graphical elements change the atmosphere of the places by facilitating circulation and creating new identities.

The purpose of this article, by taking into account the achievements in the course given above, is to open discussion that the “environment graphic design” can be included in the curriculum of design education universities and / or can be even accepted as a new discipline in the future.

Keywords: Environmental Graphic Design, Graphic Design, Architectural Design, Design Education, Experiential Graphic Design

GİRİŞ

Bilgi ve internet çağını yaşayan, çok hızlı değişen, yenilenen dünyada tasarım disiplinleri de günden güne alt disiplinlere ayrılmış, her alanda kendi uzmanlıklarını oluşturmuştur. Çünkü bilgi çoğaldıkça, bilgiye hakimiyet ihtiyacı alanı sınırlamak zorundalığını getirir. Herkes kendi uzman olduğu alanda elinden geleni en iyi biçimde yaparak gelişen dünyanın artan sorunlarını çözmeye çalışır.

Endüstrileşme ile büyüyüp kalabalıklaşan kentlerin caddelerinde, meydanlarında ve yapı kompleksleri içerisinde yaşanan en önemli sorunlardan biri yön bulma ve bilgi almadır. Sanayi döneminde başlayan bu sorunun çözümü için grafik tasarımdan yararlanılmış ve böylelikle yönlendirme ve bilgilendirme grafikleri tasarımı gelişmeye başlamıştır. Zamanla, teknolojinin de gelişimiyle tanıtım ve yönlendirme amaçlı grafik unsurlar, farklı biçim ve tekniklerde tasarlanarak kentin tüm mekanlarına yayılmıştır. Dijital tabelalardan, interaktif

konsol unsurlara, geleneksel boyamadan dijital çıktılara, ses, koku ve doku duyularına kadar hitap edebilen çok çeşitli yelpazede ürün olanakları ile sınırları günden güne genişleyen grafik tasarım, yapılı çevrenin tasarımında, mimarinin önemli bir tamamlayıcısı haline gelmiştir.

1. MEKAN GRAFİĞİ

İlk önceleri tabela üzerine el ile yazılan, resmedilen bilgilerin mimari mekan üzerine sonradan eklenmesi suretiyle kullanılan yönlendirme ve bilgilendirme grafikleri, zaman içerisinde artan ihtiyaç ile birlikte mimari tasarımda daha fazla yer almaya başlamıştır. Yapılı çevrede mekanın anlaşılmasını kolaylaştırmak, kullanıcılarını yönlendirmek, bilgilendirmek, yeni mekan atmosferleri kurgulamak, mekana kimlik kazandırmak gibi amaçlarla gelişen bu tasarım alanına İngilizce’de “Environmental Graphic Design”, Türkçe’de “Çevrel Grafik” veya “Mekan Grafiği” denilmektedir. Grafik, görsel iletişim, mimari, iç mimari, şehir planlama, peyzaj ve endüstriyel tasarım gibi pek çok tasarım disiplini kapsayan mekan grafiği tasarımı, yönlendirme, iletişim kimliği, bilgilendirme ve mekandaki düşünceyi şekillendirme üzerine yoğunlaşan bir alandır. Bir başka deyişle³ “doğal ve yapılandırılmış çevrede yönlendirme, bilgi verme, tanımlama, tercüme etme ve mekan duygusunu artırma gibi işlevleri olan iletişim dizgelerinin içerdiği grafik öğelerin planlanması, tasarlanması ve sunumudur”. Geçmişteki işaret sistemlerinden farkı; mimari projenin tasarımı sürecinde bu sürece dahil edilmekte ve mekanı ilgilendiren tüm öğeler ile birlikte tasarlanmasıdır. Sonradan asılmış aparatların çok ötesindedir ve mekanı oluşturan unsurların ayrılmaz parçasıdır.

Mekan grafikleri ile tasarlanmış mekanlar; mekanın markasını, ruhunu, kimliğini en iyi şekilde yansıtan, işlevi, hizmetleri, tarihi gibi tüm gereken bilgileri hızlı ve etkili biçimde ziyaretçi ve kullanıcılarına anlatan, iç mimari, peyzaj ve mimari öğeleri ile bütünleşmiş mekanlardır. Kısaca, kullanıcısı ile iletişim kuran, hikayesini anlatan mekanlar da denilebilir.

Günümüzde özellikle büyük ticari kuruluşlar; markalarını öne çıkarmak, rakiplerinden ve benzerlerinden ayrılmak için tüm yapılarında mekan grafiklerinden yararlanmaktadırlar. Böylelikle hem çalışanları için, hem de müşterileri için daha verimli, faydalı ve etkili mekan çözümleri sunabilmektedirler. Adidas Araştırma ve Tasarım Merkezi’nin merkez binası için kullanılan tipografik çözümler buna iyi bir örnek kabul edilebilir. Binasının tasarım konsepti “bağcıklar”dır (laces). Bağcıklar ve atletlere özgü hareketler mekânsal imajların tasarlanmasında esin kaynağı olmuşlardır. Tipografik öğeler tüm mekânları dolaşır, mekânların duvarları ve zeminleri üzerinde zıplar, ayakkabı bağcıkları gibi hacimleri birbirine bağlar ve markanın kurumsalını 3 boyutlu yansıtır. Mekân girişine yerleştirilmiş “infopoint” yazısı, 3 boyutlu çözümlenmiştir. Bistro’da “TIMEOUT” kelimesi perde niteliğindedir. Bu Adidas binasında tipografiyi hem sanatsal bir öge, hem mekânı sınırlayan bir yüzey, hem de bilgilendirme niteliklerinde görmek mümkündür⁴ (Görüntü 1).

³ Karamustafa, S., 21. yüzyıl Türkiye’inde Görsel İletişim Tasarımı Eğitimi, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, 2003, s. 30

⁴ <https://segd.org/adidas-laces-wayfinding-and-graphics> [16.05.2015]

Görüntü 1: Büyük Ölçekli Tipografik Çözümlerden Örnekler

Mekan grafiklerinin yaygın kullanıldığı diğer yapı grupları; çocuklara dönük olanlardır. Okullar, müzeler, kütüphaneler ve hastaneler; çocukların ilgisini çekebilmek ve mekanlarını onlar için daha cazip ve kullanışlı yapabilmek için mekan grafikleri ile donatılırlar. Bu grafikler çoğunlukla resimlemeler ağırlıklıdır. Özellikle hastane gibi, çocukların zorunlu olarak geldiği ve kendilerini mutsuz, endişeli hissettikleri mekanlarda mekan grafiklerinin tasarımı büyük bir hassasiyet ve uzmanlık gerektirir. Çocuk hastaların ve yakınlarının mekân içerisindeki stres ve endişelerini en aza indirmek için yapılan tasarımların günümüzde geldiği nokta baş döndürücüdür. Soğuk duvarların yerini rengârenk illüstrasyonlar almakta, bilgilendirme ve yönlendirme grafikleri mekânın tüm yüzeylerine daha kolay algılanabilecek şekilde ve mimari ile bütünleşmiş uygulanmaktadır. Örneğin, Seattle’da bulunan Randall Çocuk Hastanesi⁵ içindeki tasarımlarda amaç; hasta ve yakınlarına beklenmedik keşifler yaşatmak ve böylelikle zihinlerini dağıtmaktır. Yönlendirme ve bilgilendirme amaçlı grafik tasarımlar, doğanın renkleri ve hayvan motifleri ile birlikte düşünülmüş ayrıca işaret ve göstergelere ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yaşayan ve ilham veren mekânlar içerisinde dolaşırken insanlar farkında olmadan yönlendirilmekte ve bilgilendirilmektedir (Görüntü 2).

⁵ <https://segd.org/content/randall-childrens-hospital> [04.03.2015]

Görüntü 2: Sara Schmidt Tarafından Randall Çocuk Hastanesi İçin Tasarlanan Çevrel Grafik Tasarımları

Mekanı ilgilendiren grafiklerin planlanması, tasarlanması ve uygulamasında çalışan farklı disiplinlerden tasarımcılar merkezi Amerika’da bulunan Çevresel Grafik Tasarım Kuruluşu’nu -Society of Environmental Graphic Design (SEGD)-kurmuşlardır⁶. 1973’den beri aktif olan kuruluşun günümüzde 20 ülkeden 1505 farklı alan ve disiplinlerde uzman üyesi bulunmaktadır. Kuruluşun amacı, insanları mekana bağlayan deneyimleri tasarlayıp biçimlendirerek daha yaşanır mekanlar yaratmak ve bu konudaki duyarlılığı arttırmaktır. Bu amaçla; her sene yönlendirme ve işaretleme dizgeleri, sergileme tasarımları, haritalandırma, perakende mekanlar, spor etkinlikleri ve yerleşke tasarımı gibi pek çok alanda ödüller dağıtmaktadır.

Küreselleşen dünyada farklı teknolojiler içeren, çok işlevli, büyük ve kompleks yapıların tasarım sürecinde çok çeşitli alanlarda uzmanlık gerektiren bilgi ihtiyacı, çeşitli disiplinlerin koordinasyonlu çalışması ve mekanın tüm nitelikleri ile birlikte bütün olarak tasarlanması ihtiyacını arttırmış, bu da interdisipliner tasarım anlayışını beraberinde getirmiştir. Geleneksel yöntemlerle çalışılan dönemlerde avan mimari tasarım aşamasından sonra devreye girebilen mühendislik alanları; dijital teknolojilerin hızlı ve kolay iletişim olanakları sayesinde mimari tasarım sürecinin başından itibaren tasarımın içinde mimarlar ile birlikte zaman ve mekana bağlı kalınmadan eşzamanlı yer alabilmektedir⁷.

⁶ <https://segd.org/> [30.05.2018]

⁷ İnan, Nurgül ve Yıldırım, Tayfun. “Mimari Tasarım Sürecinde Disiplinlerarası İlişkiler ve Eşzamanlı-Dijital Ortam Tasarım Olanakları”. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi. Cilt 24, No 4, 2009, s. 583-595. dergipark.ulakbim.gov.tr/hunefd/article/viewFile/.../5000045971 [03.09.2014]

Sadece mühendislikler değil, iç mimari, mobilya tasarımı, kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı gibi diğer tasarım süreçleri de eşgüdümlü ve koordinasyonlu çalışarak, süre ve maliyetlerde kazanım sağlamaktadır. Yönlendiren ve bilgilendiren grafiklere duyulan ihtiyaç, grafik tasarımı da mekanların biçimlendirilmesinde gerekli disiplinlerden biri haline getirmiş ve tasarım sürecine dahil etmiştir. Dünyada profesyonel işlere imza atmış tasarım ekiplerine bakıldığında ekibin içinde muhakkak grafik tasarımcıların da yer aldığı görülür.

2. ÜNİVERSİTELERDE MEKAN GRAFİĞİ EĞİTİMİ

Yönlendiren, bilgilendiren ve kimliklendiren grafik tasarım unsurları bu denli mimari tasarım ile bütünleşmiş olmasına karşın günümüzde halen eğitim sisteminde hak ettiği yeri alamamıştır. “Top 10 Universities for Art and Design”⁸ internet sitesinde sıralanan dünyanın en iyi ilk on sanat ve tasarım eğitimi veren üniversitelerin ders içerikleri incelendiğinde, tasarım eğitiminde halen geleneksel yöntemlerin ve ders programlarının devam ettiği anlaşılmaktadır (Görüntü 3).

Görüntü 3: “Top 10 Universities For Art And Design” İnternet Sitesinde Sıralanan Dünyanın En İyi İlk On Sanat Ve Tasarım Eğitimi Veren Üniversiteler

Top 10 Universities for Art & Design Based on the QS World University Rankings by Subject 2017		
1	Royal College of Art	United Kingdom
2	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	United States
3	Parsons The New School for Design	US
4	Rhode Island School of Design (RISD)	US
5	Pratt Institute	US
6	University of the Arts London	UK
7=	Politecnico di Milano	Italy
7=	School of the Art Institute of Chicago (SAIC)	US
9	California Institute of the Arts	US
10	Stanford University	US
See the full art school ranking >		

Sadece bu ilk 10’a giren üniversiteler için değil, Amerika, Avrupa, Asya ve hatta Avustralya’daki tasarım ve mimarlık eğitimi veren tüm üniversitelerde mekan konusunun diğer sosyal, psikolojik ve ergonomik yönleriyle ele alınan ders müfredatlarının olmasına karşın, grafik tasarım disiplini ile mimari tasarım disiplinini bir arada işleyen herhangi bir eğitim programına veya dersine rastlanmamaktadır. Hem dünyada, hem de Türkiye’de sadece “exhibition design” –sergileme tasarımı- veya “info-grafik”, “bilgilendirme grafiği” gibi grafik tasarımın mekanda bilinen geleneksel halini konu alan çoğunlukla da seçmeli olan derslere rastlanmaktadır. Örneğin; Amerika’nın en iyi üniversitelerinden Rhode Island School of Design’da “Exhibit Design”⁹ adı altında açılan dersin içeriği; tasarlanmış çevredeki bilginin sunumu üzerine uygulama çalışmalarıdır. Grafik tasarım öğeleri ile birlikte mekan, zaman, hareket ve 3-boyutlu objelerin birlikte tasarımından bahseder.

⁸ <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/university-subject-rankings/top-art-design-schools-2017> [31.05.2018]

⁹ <http://www.risd.edu/academics/graphic-design/courses/> [16.12.2017]

Dersin içeriği Mekan Grafiği'ne yakın görünmektedir fakat ders adı sergileme mekanlarının tasarımı üzerine yoğunlaştığını düşündürmektedir. Benzer bir ders içeriği Türkiye'den Hacettepe Üniversitesi, Grafik Bölümünde “Üç Boyutlu Tasarım ve Sergileme Yöntemleri” adı altında açılmıştır. Seçmeli olan dersin içeriği “Exhibit Design” dersine çok benzemektedir fakat uygulamada Fuar standları çalışıldığı açıkça belirtilmektedir¹⁰. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nün bu alanda açtığı “Kentsel Grafik” dersinin bir örneği Türkiye'de tasarım eğitimi veren hiçbir üniversitede yoktur. Dersin 3. sene zorunlu ders olması ise konuya verilen önemi göstermektedir. Bu dersin içeriği ise¹¹; kent ortamındaki grafik tasarımının pragmatik yönleri üzerine yoğunlaşarak edinilen bilgi ve becerileri belirli bir tema çerçevesinde gerçek sorunlara uygulayabilmektir. Dersin tanımının devamında bir organizasyon için kimlik sistemi tasarımından bahsetmesi; dersin gerçekten mekan grafikleri üzerine mi olduğu sorusunu getirir. Fakat kent sorunlarını bu anlamda ele alması dolayısıyla umut verici bir derstir. Avrupa'nın en iyi tasarım fakültelerinden Alto Üniversitesi, School of Art, Design and Architecture bünyesinde, Tasarım Bölümü'nün Yüksek Lisans programlarından biri “Product and Spatial Design” dır¹². İki yıllık programın amacı; ürün yerleştirme ve mekan arasındaki ilişkinin, mekandaki atmosfer üzerinden değerlendirilmesi ve bunun fonksiyonel girdilerden daha önemli olduğu üzerinedir. Yine de Mekan Grafiği ile çok ilgili bir ders olarak görünmemektedir.

Amerika'da ve Asya'daki bazı gelişmiş üniversitelerde “spatial design” veya “environmental design” adı altında yeni tasarım bölümleri mevcuttur. Amerika'da Art Center College of Design içerisinde “Environmental Design” adı altında açılan bölüm endüstri güdümlü tasarımı amaçlamakta, insanın nerelerde ve hangi koşullarda yaşayıp, eğlenip çalıştığının tüm parametrelerini araştırmaktadır. İç mimari, mobilya ve aydınlatma tasarımının bir kombinasyonu gibi de düşünülebilir¹³. Asya'da bulunan pekçok deneyimli ve önde gelen üniversitelerinde de; çoğunlukla “Environmental Design” adı altında yeni bölümler açılmıştır. Buradaki Environmental Design bölümlerinin çoğunluğunda, iç mimari ile peyzaj mimari tasarımı, mekandaki diğer estetik faktörlerle ele alınmıştır. Kyoto University of Art and Design bünyesinde hem Spatial Design hem de Environmental Design Bölümleri mevcuttur¹⁴. İnternet sitesinin İngilizce sayfalarında bu iki bölümün farklılıkları ve kazanımları üzerine açıklamalar yoktur.

Yeni açılan Environmental Design bölümlerindeki eğitim “mekanda insan algısı ve davranışları” üzerine yoğunlaştığı için “yön bulma” üzerine dersler olsa dahi doğrudan grafik tasarım üzerine değildir. Mekandaki atmosferin kurgulanması dahilinde tema, kimlik veya marka yaratma konuları ele alındığı için grafik tasarıma dokunulmakta ancak tam olarak dahil etmemektedir. Diğer grafik tasarım ve görsel iletişim bölümlerinde açılan dersler sergileme ve bilgilendirme tasarımı formatındadır ve geleneksel anlamda mekanda grafik tasarım olgusunu çalışır.

¹⁰ http://akts.hacettepe.edu.tr/ders_detay.php?ders_ref=410c62643cf74483013cf7b7aae915da&ders_kod=GRA420&zs_link=2&prg_kod=462&submenuheader=2 [16.12.2017]

¹¹ İst. Bilgi Üniversitesi, <http://vcd.bilgi.edu.tr/tr/program.html> [16.12.2017]

¹² http://design.aalto.fi/en/studies/programmes_and_majors/product_and_spatial_design_master/ [01.06.2018]

¹³ <http://www.artcenter.edu/academics/undergraduate-degrees/environmental-design/overview.html> [16.12.2017]

¹⁴ <https://www.kyoto-art.ac.jp/en/academics/undergraduate/faculty-of-art-and-design/> [01.06.2018]

Çoğunlukla da bu dersler seçmelidir. Mimarlık Fakültesi altında grafik içerikli derslere özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kesinlikle rastlanmamaktadır. Dolayısıyla tasarım eğitimi alan gençler ancak mezun olduktan sonra bu alanla ilgili projelerle karşılaştıkça mekanda grafik tasarımın önemini anlayabilmektedirler.

3. ALAN ÇALIŞMASI

3.1. YDÜ Mimarlık Fakültesi'nde Açılan “Çevre ve Mekan Grafiği” Seçmeli Dersi

Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü; aynı üniversitenin Mimarlık Fakültesinden gelen seçmeli ders talebi üzerine GRA 395 kodu ile “Çevre ve Mekan Grafiği” dersini açmıştır. Dersin içeriği; mekan yüzeylerinde yönlendirme, bilgilendirme ve kimliklendirme amaçlı grafik tasarım uygulamalarının mimari projelerdeki önemini anlatmaktır. Böylelikle mimarlık öğrencilerinin mekana farklı bir vizyonla bakması amaçlanmıştır. 2014'den 2018'e dek 6 dönem boyunca, bazı dönemlerde 2 grup açılarak toplamda yaklaşık 200 öğrenci bu dersi almıştır. Her sınıf, mimarlık ve iç mimarlık bölümlerinden karma oluşturulmuş, Türkiye'li ve Kuzey Kıbrıs'lı öğrencilerinin yanı sıra yabancı uyruklu (özellikle Afrika ve Arap kökenli) öğrenciler de derse katılmıştır.

Her dönemin ilk tanışma dersinde öğrencilerden üç soruluk anketi doldurmaları istenmiştir. Birinci soru; “Grafik Tasarım nedir?” İkinci soru; “Mekan Grafiği “Environmental Graphic Design” terimini hiç duydunuz mu?” ve üçüncü soru; “üniversiteye ilk geldiğiniz gün mimarlık fakültesi binasını kolayca buldunuz mu?”. Üçüncü sorunun sorulma amacı; Mimarlık Fakültesinin 1988'de kurulan üniversitenin ilk kurulan ve inşa edilen binası olması dolayısıyla en eski yapılardan olması ve fakülte yeni bölümlerle büyüyüp geliştikçe ek yapılar ve katlar ile desteklendiği için karmaşık yapısı ve yetersiz işaret sistemidir. Gelen cevapların hemen hemen hepsi aynı olmuştur. Öncelikle mimarlık öğrencileri grafik tasarım disiplini hakkında çok az bilgiye sahiptir ve mekandaki varlığı üzerine hiçbir düşünceleri yoktur. Mekan Grafiği “Environmental Graphic Design” terimini hiçbiri duymamıştır ve hepsi ilk üniversiteye geldiğinde mimarlık binasını bulmakta ve ardından bina içinde dolaşımında sıkıntılar yaşamıştır. Bu test sorularından hareketle, öncelikle grafik tasarımın ne olduğu ve mimaride nasıl kullanıldığı üzerine teorik ve pratik bilgiler verilmektedir. Ardından mekan grafiğinin tanımı irdelenir ve dünyadaki ödül almış örnekleri incelenir. Dersin en önemli ve öğrenciler için en faydalı kısmı şüphesiz uygulamadır. Tüm zamanlarını geçirdikleri ve mekan grafiklerine de çok fazla ihtiyaç duyulan mekanlar kendi fakülte binası olduğu için öğrencilerden bu mekanlara grafik sistemi tasarlama istenir.

Her yeni dönemde “Çevre ve Mekan Grafiği” dersi kapsamında öğrenciler ile birlikte fakülte binası gezilerek mevcut sıkıntılar yeniden analiz edilir. Dersin ilk haftalarında yapmış oldukları araştırmalar ve ders içi sunumlar ile edindikleri bilgiler ışığında öğrenciler kendi fakülte binalarına daha eleştirel bakabilmekte ve nasıl olması gerektiği üzerine daha bilinçli tartışabilmektedir.

Mimarlık Fakülte binası sadece kantine ait bodrum katı haricinde dört kattan oluşur. Ana giriş zemin kattadır fakat karşılayıcı grafik öğeler yetersiz olduğundan ve ağaçlar arasında gizlendiğinden çok farkedilmez (Görüntü 4). Giriş katında sadece derslikler vardır ve binaya girenlerin üst katlardaki akademik birimler, ofisler ve derslikler için yönlendirilmesi gerekir. Diğer bir önemli giriş ikinci katta köprü ile bağlantılıdır (Görüntü 5).

Bu köprü üniversitenin ilk inşa edilmiş tüm yapılarını birbirine bağlayan önemli bir dolaşım aksıdır. Buradan binaya gelenler için de herhangi bir karşılayıcı, yönlendirici ve bilgilendirici öge yoktur. Sekreterlik birimi ve dekanlık, diğer akademik ofisler ve derslikler ile birlikte ikinci kattadır (Görüntü 6). Kısacası, her iki girişten gelen öğrenciler için de sekreterliğe ve dekanlığa ulaşmak sıkıntılıdır. Birinci kat ikinci katın tip planıdır. Sonradan eklenen dördüncü katta ise sadece iki büyük atölye vardır.

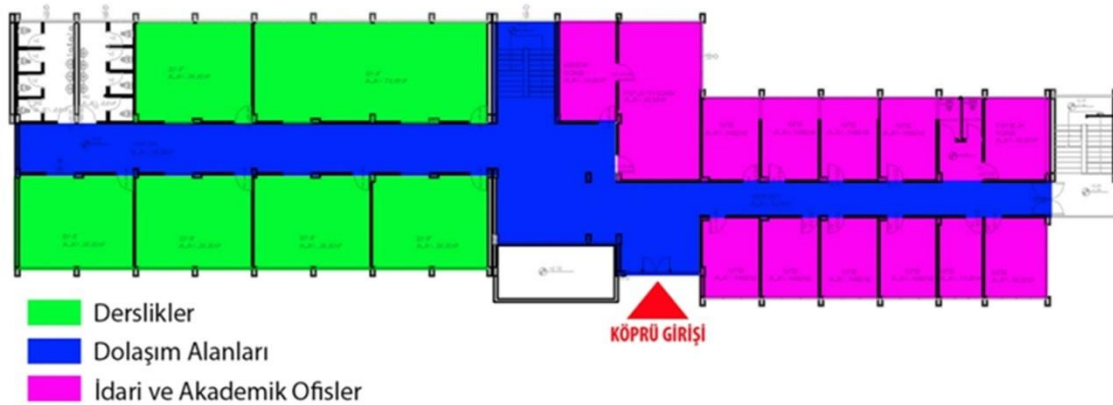
Görüntü 4: YDÜ, Mimarlık Fakültesi'nin Girişinin Önden ve Yandan Görünüşleri

Görüntü 5: YDÜ, Mimarlık Fakültesi Binasının Zemin Katı Planı

Görüntü 6: YDÜ, Mimarlık Fakültesi Binasının 2. Kat Planı

Binada yapılan analizler sonucu görsel algı için en kritik noktalar tespit edilir ve hangi mekan yüzeyleri grafik tasarımlar için uygundur, karar verilir. Öğrencilerin çoğunluğu zemin kattaki giriş duvarlarını ve köprü girişinin karşı duvarını çalışmıştır. Merdiven çevresi ve dekanlık ile sekreterlik kapılarının çevresi de mekanın algılanmasında ve iletişimde diğer önemli noktalardır (Görüntü 7).

Görüntü 7: YDÜ, Mimarlık Fakültesi Binasının Giriş Holü ve Üçüncü Kat Dekanlık ve Sekreterlik Holü Görüntüleri

Öğrencilerden beklenen projelerde üstünde durulan üç temel konu: yeni gelen öğrencilere mimarlık fakültesini tanıtan bilgiler vermek, binada hangi katta hangi birimlerin olduğunu gösteren yönlendirici grafikleri tasarlamak ve tüm bu bilgilendiren / yönlendiren grafikleri tasarlarken mimarlık ruhunu mekanlarda yansıtabilmektir.

Yaklaşık altı haftalık uygulama sürecinde her öğrenci kendi tasarımlarını bilgisayar ortamında adobe photoshop programını kullanarak foto-montaj yöntemiyle sunuma hazırlar. Grafik tasarım eğitimi almadıkları için mevcut uygulanmış başarılı örnek projelerden esinlenerek kendi çalışmalarını geliştirmeleri istenmiştir. Mekan yüzeyleri için tasarlanmış grafik çalışmaları, mimarlık fakültesinin çeşitli açılardan çekilmiş fotoğrafları üzerine Adobe Photoshop programında yerleştirilmiş ve bu şekilde yeni mekanlar elde edilmiştir. Tasarlanmış yeni mekanlar eski halleri ile karşılaştırıldığında; grafik unsurların mekanları nasıl değiştirdiği, dolaşımı kolaylaştırdığı ve yepyeni kimlikler kazandırdığı anlaşılmaktadır (Görüntü 8).

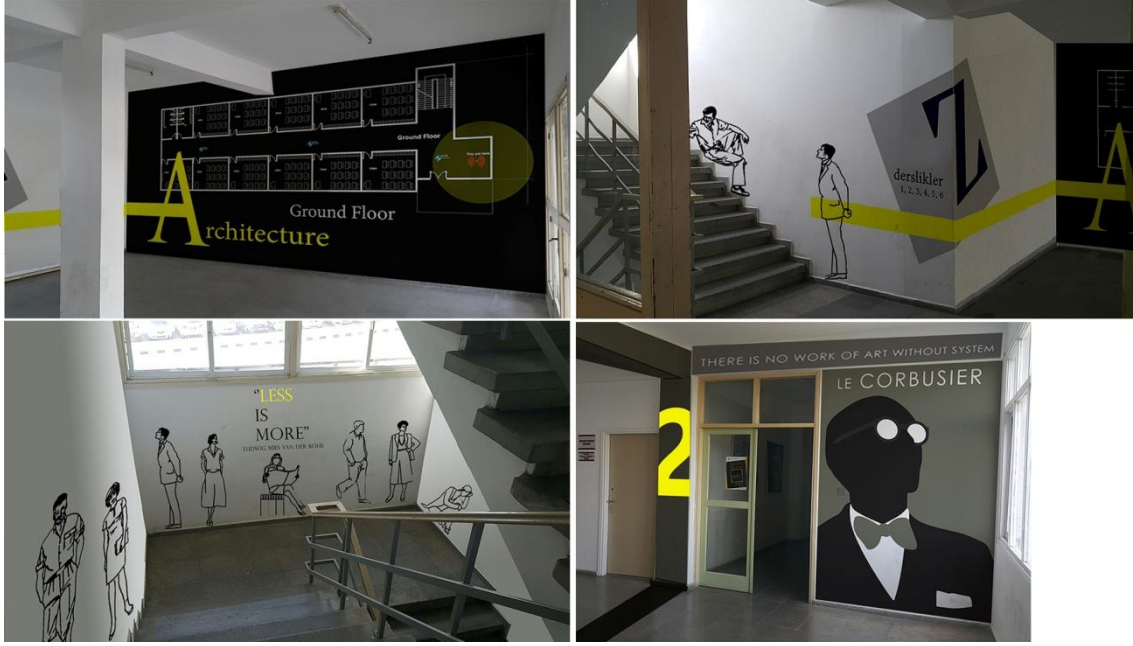
Görüntü 8: Ahmed Elbarbary'inin Projesi. Giriş Holü ve Merdiven Çevresi, Yeni ve Eski Hali

Değerlendirme

Öğrenci projelerinden de anlaşılacağı üzere grafik dokunuşlar ile mekanlar kolayca kimlik kazanmakta ve öğrencilere mimarlık ruhunu yansıtmaktadırlar. Mevcut halleri ile çok kuru ve sıkıcı görünen mekan yüzeyleri renklenmekte, bilgi veren yazılarla donatılmakta ve mimari çizim ve fotoğraflarla öğrencilerin kendilerini daha mimarlık ortamında hissedecekleri mekanlar oluşturulmaktadır (Görüntü 9 ve 10).

Görüntü 9: Bir Başka Öğrenci Şerife Işık'ın Proje Önerisi

Dersin en büyük faydası; eğitim sürecinde olan mimar adaylarının öncelikle kendi yaşam alanlarındaki bilgilendirme, yönlendirme ve kimliklendirme üzerine eksikliklerin farkına varmaları ve kendi tasarımları ile çözüm önermeleridir. Pek çoğunun okula ilk geldiği gün yaşadığı sıkıntıların gerçekte tasarım eksikliği olduğunun farkına varmaları ve gelecekte tasarlanacak yapılarda grafik tasarım olgusunun da önemini kavramalarıdır.

Dört yıl süreyle, toplamda 8 dönemdir devam eden bu ders aracılığıyla anlaşılmıştır ki; tasarım eğitimi müfredatında disiplinler arası çalışmalara olanak tanıyan derslerin sayısının ve niteliklerinin artırılması, öğrencileri çok farklı disiplinlerle birlikte çalışmak zorunda kalacakları gerçek iş hayatına daha iyi hazırlayacaktır. Mimarlık ve/veya grafik tasarım eğitiminde lisans, yüksek lisans veya doktora düzeyinde açılacak bu tür dersler ile öğrencilerin vizyonu açılacak ve belki de Mekan Grafîği üzerine uzmanlaşmak isteyecektir. Herşeyin iletişim üzerine kurulduğu günümüzün bilgi çağında mekanlar da kendilerini daha fazla anlatmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Günden güne büyüyen ve kalabalıklaşan kentlerde daha da artacak dolaşım ve yol bulma sıkıntısına çözüm arayışları içerisinde grafik tasarımın yeri yeterince önemsenmemekte ve ders müfredatlarına alınmamaktadır. Bu makale kapsamında grafik tasarımın alt disiplini kabul edilebilecek, mimarlık ile ortak paydada buluşan Mekan Grafîği'nin hakettiği yerin neresi olduğu ve literatürde ne şekilde yer alması gerektiği tartışmaya açılmıştır.

Görüntü 10: Moaz El Moursi ve Moaz Muslemani'nin Proje Sunumları

Günümüzde mekan grafiği projeleri mimari tasarım ekibi ile grafik tasarım ekibinin birlikte çalışması esasına dayanır. Çünkü projenin iyi ve sağlıklı analiz edilebilmesi için mimari ve hatta kısmen inşaat bilgisine sahip olmak, teknik çizimleri okuyabilmek, elektrik ve mekanik alt yapıyı anlayabilmek, en başta da mekan ve insanı kavrayabilmek zorunludur. Projelendirme safhası için yaratıcı çizim ve iyi bir kompozisyon yeteneği, tipografi, iletişim, fotoğraf, illüstrasyon gibi alt disiplinlere hakimiyet gereklidir. Işık, renk, malzeme, ölçek ve oran gibi kavramlar da diğer gerekli alanlardır. Mekan grafiği üzerine uzman olabilmek için ayrıca baskı ve üretim tekniklerini, bilgisayar programları ve teknolojik gelişmeleri takip etmek ve sürekli kendini geliştirmek zorunludur çünkü teknoloji ile paralel yapılabilecekler değişmekte ve yenilenmektedir.

Tüm bu alanlarda bilgi sahibi olabilmek için Türkiye koşullarında gençlerin öncelikle mimari eğitim almaları, üzerine de grafik tasarımın bu alt disiplinleri için ikinci lisans veya yüksek lisans eğitimi ile veya da dışarıdan kurslarla eğitimlerine devam etmeleri gerekmektedir. Ya da bunun tam tersi grafik tasarım eğitimi üzerine mekan, insan gereksinimleri ve mimari ve teknik çizim üzerine kendilerini geliştirmek zorundadırlar. Her ikisi de uzun bir eğitim sürecidir. Bundan dolayıdır ki hem Türkiye’de hem de dünyada, konuşan mekanlar için mimarlar ve grafikerler birlikte çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Oysa bu alanda lisans düzeyinde yetiştirilecek uzmanlar ile zaman ve para tasarrufu sağlanabilir ve yeni bir iş alanı geliştirilebilir.

Sonuç olarak; gelecekte Çevre ve Mekan Grafiği gibi dersler ders müfredatlarında daha çok yer alabilir ve hatta tasarım fakültelerinin bünyesinde yeni bir bölüm olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

- İnan, Nurgül ve Yıldırım, Tayfun. “Mimari Tasarım Sürecinde Disiplinlerarası İlişkiler ve Eşzamanlı-Dijital Ortam Tasarım Olanakları”. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi. Cilt 24, No 4, 2009, s. 583-595. dergipark.ulakbim.gov.tr/hunefd/article/viewFile/.../5000045971
- Karamustafa, S., 21. yüzyıl Türkiye’inde Görsel İletişim Tasarımı Eğitimi, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, 2003, s 30

İnternet Kaynakları

- <https://segd.org/adidas-laces-wayfinding-and-graphics> [16.05.2015]
- <https://segd.org/content/randall-childrens-hospital> [04.03.2015]
- <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/university-subject-rankings/top-art-design-schools-2017> [31.05.2018]
- <http://www.risd.edu/academics/graphic-design/courses/>[16.12.2017]
- http://akts.hacettepe.edu.tr/ders_detay.php?ders_ref=410c62643cf74483013cf7b7aae915da&ders_kod=GRA420&zs_link=2&prg_kod=462&submenuheader=2 [16.12.2017]
- <http://vcd.bilgi.edu.tr/tr/program.html> [16.12.2017]
- http://design.aalto.fi/en/studies/programmes_and_majors/product_and_spatial_design_master/ [01.06.2018]
- <http://www.artcenter.edu/academics/undergraduate-degrees/environmental-design/overview.html> [16.12.2017]
- <https://www.kyoto-art.ac.jp/en/academics/undergraduate/faculty-of-art-and-design/> [01.06.2018]